

ПРИНЦИПИ ЛІБЕРАЛІЗМУ ЯК ТЕОРЕТИКО- ІДЕОЛОГІЧНІ ПІДВАЛИНИ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Постановка проблеми. Почасти в наукових розвідках концепт «соціальна держава» розглядається як суспільне надбання людства, що містить у собі ціннісний аспект, який закріплений у більшості конституцій сучасних держав. Тому державна політика повинна бути спрямована на створення умов, які забезпечували б гідний рівень життя громадян, шляхом нормативного закріплення соціально-економічних прав, державного регулювання економічної та податкової політики. Соціальна держава зобов'язана надавати соціальні гарантії, нівелювати нерівність у суспільстві, опікуватися незахищеними верствами населення, сприяти самореалізації особистості.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена низкою факторів: по-перше, практичною значимістю реалізації соціальних гарантій, нормативно закріплених державою; по-друге, недостатнім дослідженням окресленого феномена в контексті філософсько-правової думки; по-третє, у відсутності в науковій літературі узагальненої теоретичної концепції соціальної держави та об'єктивного оцінювання її модифікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій розробці автор прагне проаналізувати соціальну державу, урахувуючи конкретно-історичні умови, що спонукали до появи останньої; окреслити теоретичні доробки західних учених щодо ідейних підвалин і практичної реалізації цього феномена.

Філософському осмисленню теорії соціальної держави присвячено велика кількість робіт західних дослідників: Р. Дарендорфа, П. Розанваллона, І. Штрассера, Ю. Хабермаса, Дж. Кіна, Л. Мізеса, Ф. Хаєка, Ф. Фукуями, Дж. Вейт-Уілсона, Г. Рормозера, Т. Маршалла, І. Валлерстайна та ін. Поряд із цим

пізнання природи та сутності соціальної держави є предметом наукових досліджень вітчизняних науковців, серед яких варто виокремити С. Біляцького, С. Головатого, Л. Кочеткову, Т. Чулицьку, Т. Сидорину, О. Тимченко, Н. Хому, О. Дробот, І. Козаченко, А. Сіленко, О. Скрипника та ін.

Мета дослідження – окреслити особливості та теоретичні підвалини соціальної держави, дослідити вплив ліберальної ідеології на її формування, проаналізувати сучасні європейські моделі соціальної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на історичну ретроспективу в середині XIX ст. в європейських державах склалися політико-правові, економічні, суспільно-організаційні та культурні чинники, системно пов'язані між собою, які, власне, і стали умовами успішної реалізації процесу формування соціальної держави. Варто виокремити безпосередньо закріплення в суспільній свідомості найвищих соціальних цінностей – самоцінність та саморозвиток особи, право на життя, свобода і приватна власність. Звідси остаточне оформлення ліберального типу мислення, який базується на пріоритеті прав і свобод особи над інтересами суспільства й держави.

Ідея соціальної держави формується всередині XIX ст. в теорії німецького філософа, історика й економіста Лоренца фон Штейна (1815-1890), якого вважають творцем теоретичної концепції соціальної держави, оскільки саме він звів у єдину систему концепцію про нову роль держави. З його ім'ям пов'язують і введення до наукового обігу терміна «соціальна держава». Л. фон Штейн тлумачить її як державу, яка спроможна «... підтримувати абсолютну рівність у правах для всіх різних суспільних класів, для окремої особи, що самовизначається завдяки своїй владі, ... сприяти економічному та суспільному прогресу всіх своїх громадян, оскільки, в кінцевому підсумку, розвиток одного є умовою розвитку іншого» [1, 82].

Мислитель не поділяє тезу про те, що соціальна держава повинна змінити структуру суспільства та знищити класові суперечності, натомість наголошує на необхідності їх збалансування, мінімізації. Спосіб, у який можна цього досягнути, – це створення можливості для міграції людей з одного класу в інший шляхом зміни ставлення до власності. У термінології Л. фон Штейна це «живий вільний рух (міжкласовий рух)», який робить багатство досяжним для кожної людини [2, 74].

Відтак покликання соціальної держави втілене у двох основних завданнях: у забезпеченні безперешкодного міжкласового руху та допомоги нужденним.

Отже, соціальна держава – це сильна держава, яка здатна забезпечити соціальну стабільність. Серед її характерних ознак особливо виокремлюють такі: по-перше, зобов'язальну природу (держава повинна підтримувати абсолютну рівність прав для всіх суспільних класів та окремої особи, сприяти економічному та суспільному прогресу всіх громадян). «Саме обов'язок держави піклуватися про людину, а не саме піклування становить головну принципову відмінність соціальної держави від будь-якої іншої» [3, 74]; по-друге, здатність виконання соціальною державою своїх функцій, що забезпечує влада. Застосування влади необхідне при перерозподілі прибутків для виконання обов'язків і реалізації соціальних програм. Очевидно, що заможні громадяни не мають бажання ділитися своїми статками, тому держава буде змушена стримувати їхній опір; по-третє, зацікавленість у виконанні своїх обов'язків.

Держава прагне свого самозбереження, і це змушує її всілякими можливими засобами розв'язувати ті суперечності, які загрожують її цілісності й існуванню. Найбільш небезпечними в цьому плані є класові суперечності, яких неможливо позбутися. Соціальна держава прагне до «стирання» нерівності, у зв'язку з чим і виникають дискусії про межі втручання держави у соціальні відносини.

З інституційної точки зору в різних державах це протиріччя вирішується по-різному. Все залежить від методів, з допомогою яких забезпечується досягнення цілей соціальної держави, соціокультурних особливостей суспільства і розташування суспільно-політичних сил [4; 5].

Вітчизняні дослідники до найбільш змістовних ознак соціальної держави відносять такі:

«1) соціальна держава є закономірним продуктом еволюції громадянського суспільства в напрямку до громадянського суспільства соціальної демократії;

2) вона завжди є якісною характеристикою правової держави;

3) проголошення держави соціальною виступає важливою конституційною гарантією забезпечення і захисту соціальних прав людини;

4) оскільки як мета діяльності, так і сама діяльність (соціальна політика) цієї держави визначаються правовими рішеннями, то її функціонування передбачає наявність розвинутого соціального законодавства;

5) соціальна держава слугує забезпеченню громадянського миру і злагоди у суспільстві;

6) утвердження соціальної державності сприяє трансформації ринкової економіки у соціальну ринкову, служінню власності інтересам як власника, так і суспільства» [6, 26-27].

Досвід розвитку соціальних держав Заходу показує, наскільки важкодосяжним є баланс між ринковою свободою і державним регулюванням економіки. Причини цих труднощів полягають не тільки в рівні розвитку економіки, але і у вічному протистоянні принципів свободи і рівності, повна гармонізація яких неможлива. Отже, мета соціальної держави – подолання різкої відмінності в майновому становищі, підвищення соціального статусу індивіда для забезпечення всім членам суспільства достатнього рівня життя [7, 709].

З огляду на відмінності культурного і політичного статусу різних держав, своєрідність менталітету, історичні особливості та інші чинники в різних державах по-різному вирішували питання про співвідношення цінностей соціальної справедливості і свободи.

У західній політичній думці виділяють три основних моделі соціальної держави: ліберальна, соціал-демократична, консервативна. У державах із традиціями лібералізму склалася ліберальна модель держави добробуту; у державах із глибокими традиціями соціал-демократії – соціал-демократична модель; в умовах консенсусу цінностей свободи та соціальної справедливості виникла консервативна модель. При цьому в ліберальній соціальній державі перевагу в політиці віддають забезпеченню рівності соціальних шансів, у консервативній – досягненню балансу соціальних можливостей та умов, а в соціал-демократичній – соціальній рівності громадян. Відмінності між ними не змінюють природи соціальної державності загалом. Вона при всіх відмінностях національних моделей незмінно гарантує громадянам гідний рівень життя, надійний соціальний захист і соціальне забезпечення, мінімізацію соціальних ризиків, умови для самореалізації творчого потенціалу тощо [8, с. 12].

Висновки. Таким чином, досить актуальним сьогодні є пріоритет розвитку української держави в напрямку певної моделі соціальної

держави, враховуючи соціокультурний аспект розвитку української ментальності й сучасні процеси глобалізації, які змінюють уже існуючі моделі соціальної держави (як ліберальної, так і соціал-демократичної моделі). На нашу думку, суспільні умови посттоталітарної України не дають їй можливості запозичити конкретну модель соціальної держави. Модель соціальної держави України варто представити як синтез ліберальної, компаративістської та соціально-демократичної моделей.

Отже, визначений напрям розбудови соціальної держави в Україні виступає як найважливіший пріоритет її розвитку, і саме від обраної моделі соціальної держави (де в якості критеріїв покладений ступінь втручання держави в соціально-економічні процеси, розподіл і перерозподіл суспільних благ, взаємна відповідальність особи і держави) залежить входження української держави в європейський цивілізаційний простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Милецкий В. П. Социальное государство: эволюция идей, сущность и перспективы становления в современной России / В.П. Милецкий // Политические процессы в России в сравнительном измерении. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1997. – С. 82-104.
2. Іщенко О. М. Філософія соціальної держави / О.М. Іщенко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2015. – Вип.6. – С. 74-78.
3. Кочеткова Л. Н. Теория социального государства Лоренца фон Штейна / Л.Н. Кочеткова // Философия и общество. – 2008. №3 – С.69-79.
4. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек /Пер. с англ. – М.: АСТ, 2007. – 588 с.
5. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность: Московские лекции и интервью. – М.: АО «Ками»: Изд. Центр «Academia», 1995. – 244 с.
6. Яковюк І. В. Про обсяг поняття «соціальна держава» (на основі порівняльного аналізу моделей ФРН і України) / І.В. Яковюк // Право України. – 1998. – № 11. – С. 26–28.
7. Проблемы общей теории права и государства / Под общ. Ред. В. С. Нерсесянца. – М.: Норма – ИНФРА-М, 1999. – 832 с.
8. Милецкий В. П. Социальное государство: эволюция теории и практика (политико-социологический анализ): автореф. дис. ...д-ра полит. наук: спец. 22.00.05 «Политическая социология» /В.П. Милецкий . – СПб, 1998. – 32 с